

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՓՈԶՐ ԵՎ ՄԻՋԻՆ
ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԽԹԱՆՆԵՐԻ ՀԱՐՅԵՐԻ ՇՈՒՐՁ

Հարկ է նշել, որ բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտում գործող փոքր ու միջին ձեռնարկությունների համար սկզբնական փուլերում առավել գրավիչ է գործարար ներդրողների ինստիտուտը: Այս փաստը կարելի է բացատրել այն հանգամանքով, որ ներդրողը, բացի ընկերության ներդրումային գործընթացներից, մասնակցում է նաև կառավարման գործընթացներին, ընդ որում, ներդրողի «պարզել» ընկերության կապիտալի մի մասն է՝ ձևակերպված արժեքների տեսքով: Այսպիսով, տվյալ ֆինանսավորման եղանակը վենչուրային աստղիացիաների ծառայությունների համեմատ դառնում է ավելի էժան, քանի որ այս դեպքում վերանում է արտաքին խորհրդատուների ներգրավման անհրաժեշտությունը: Դա է պատճառը, որ EBAN-ի միջոցով ֆինանսավորվող միջին գործարարության ընկերությունների թիվը շուրջ 605-ով գերազանցում է EVCA-ի միջոցով ֆինանսավորվող ընկերությունների թվին¹:

ԵՄ երկրներում ՓՄՁ-ների ներդրումային ռազմավարությունների մշակման և իրագործման փորձի ուսումնասիրությունը կարող է օգտակար լինել նաև Հայաստանում՝ նույն ոլորտում առկա հիմնախնդիրների լուծման նոր մոտեցումների կիրառման առումով:

Համաշխարհային տնտեսության գլոբալացման և միջազգային ու տարածաշրջանային շուկաներին ինտեգրման պայմաններում՝ ՀՀ փոքր և միջին ընկերությունների ներդրումային ռազմավարությունների ձևավորման և կենսագործման ոլորտում առկա հիմնախնդիրները կարելի է բաժանել չորս հիմնական խմբերի.

1. ֆինանսական միջոցների բաշխման խնդիրներ՝ պայմանավորված հնամաշ տեխնոլոգիաներով և սարքավորումներով,
2. ֆինանսական ռեսուրսների ներգրավման խնդիրներ՝ կապված արտադրության ծախսերի աճի, կապիտալ ներդրումների անբավարարության, շրջանառու կապիտալի փոքր ծավալի և վարկավորման անբարենպաստ պայմանների հետ,
3. խնդիրներ՝ կապված ֆինանսական ռեսուրսների օպտիմալացման և ապահովագրական պահուստների ստեղծման հետ,
4. դրամական միջոցների հավաքագրման խնդիրներ՝ կապված գործընկեր-կազմակերպությունների մոտ հաճախակի ծագող վճարունակության դժվարությունների, պահանջարկի ցածր մակարդակի, բարձր մրցակցության հետ:

Վերոհիշյալ խնդիրների լուծման նպատակով կիրառելի գործիքների շարքում կարելի է նշել օվերդրաֆտը, բանկային վարկը, լիզինգը և ֆակտորինգը: Հարկ է նշել, սակայն, որ ներկայացված գործիքներից ֆակտորինգը, լիզինգը և երաշխիքները դեռևս չունեն լայն կիրառում ՀՀ ֆինանսաբանկային ծառայությունների համակարգում: Որպես խնդրի լուծում, կարելի է դիտարկել միջազգային լիզինգային ընկերությունների, հիմնադրամների և ֆինանսական ինստիտուտների հետ համագործակցումը, որի արդյունքում հնարավոր կլինի նվազեցնել ՓՄՁ սուբյեկտներին տրամադրվող ծառայությունների արժեքը և տրամադրել լրացուցիչ երաշխիքներ՝ հաշվի առնելով համաշխարհային ֆինանսական և միջբանկային վարկավորման շուկաներում դրամական միջոցների ներգրավման առումով միջազգային կազմակերպությունների համեմատական առավելությունները:

Մեր հանրապետությունում ՓՄՁ զարգացման խոչընդոտների շարքում կարելի է դասել նաև գործարար ներդրողների ենթակառուցվածքի միջոցով ՓՄՁ սուբյեկտների ֆինանսավորման

¹ Munck C., Saublens C., “Statistics compendium”, EBAN, 2006, pp.3-4.

բացակայությունը: Այս իրավիճակը կարելի է մասամբ բացատրել համապատասխան իրավահարաբերությունները կարգավորող ու փոքր ու միջին ընկերությունների և գործարար ներդրողների շահերը պաշտպանող օրենսդրական հենքի բացակայությամբ:

Այս համատեքստում, պետք է արձանագրել, որ ֆինանսաբանկային հատվածի և ՓՄՁ ոլորտի ներկայացուցիչների փոխհարաբերությունների պայմանները առկա օրենսդրական ակտերում ամբողջությամբ արտացոլված չեն. բացակայում են վենչուրային հիմնադրամի, ռիսկային կապիտալի և գործարար ներդրողի բնորոշումները: Թույլ է զարգացած նաև նորարար գործունեության ենթակառուցվածքը, որը կբավարարեր ընկերությունների, ինչպես նաև ներդրումային հիմնադրամների պահանջումները:

Ելնելով վերոհիշյալ հանգամանքներից, անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել պետական և միջազգային ծրագրերի համակարգի միջոցով ֆինանսավարկային կազմակերպությունների և հիմնադրամների կողմից ՓՄՁ-ներին տրամադրվող աջակցության համակողմանի ուսումնասիրությանը: Այս ծրագրերը նպատակաուղղված են ենթակառուցվածքների ձևավորմանն ու զարգացմանը, տեղեկատվական և խորհրդատվական ծառայությունների մատուցմանը, ՓՄՁ-ներին ֆինանսական միջոցների ապահովմանը, վերլուծական հետազոտությունների անցկացմանը, մասնագետների և պետական ծառայողների վերապատրաստմանն ու որակավորման բարձրացմանը, նորարարական ձեռնարկատիրության զարգացմանը և այլն: Հայաստանի Հանրապետությունում միջազգային կազմակերպությունների կողմից տրամադրվող աջակցությունը հիմնականում զարգանում է հետևյալ ուղղություններով.

- ընկերությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության մակարդակի կառավարման որակի բարձրացում,
- գործող օրենսդրական դաշտի կատարելագործման աջակցություն՝ նոր տնտեսավարող սուբյեկտների կայացման և ընդլայնման իրավական արգելքների վերացման՝ ՀՀ-ում նպաստավոր ներդրումային միջավայրի ձևավորման նպատակով,
- Հայաստանի ֆինանսավարկային կազմակերպությունների կողմից ընկերությունների ֆինանսավորման արգելքների նվազեցում, մատուցվող ֆինանսական ծառայությունների պատշաճ մակարդակի ապահովում:

Պետք է արձանագրել, որ ՀՀ-ում միջազգային կազմակերպությունների գործունեության դրական փորձի հետ մեկտեղ՝ առկա են նաև մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնց թվում կարելի է առանձնացնել արտասահմանյան մասնագետների կողմից հայաստանյան գործարար միջավայրի յուրահատկությունների ու պայմանների թերըմբռնումը, ծրագրերի իրագործման մեջ տեղական մասնագետների ներգրավվածության համեմատաբար ցածր մակարդակը, որոշ դեպքերում տեղական իշխանության ներկայացուցիչների կողմից փոխըմբռնման բացակայությունը: Հավելելով, պետք է նշել, որ ՀՀ-ում առկա են որոշ բացթողումներ նաև միջազգային կառույցների գործունեության պետական կարգավորման ոլորտում:

Մյուս կողմից, փոքր ու միջին ձեռնարկատիրության զարգացման նպատակով միջազգային փորձի կիրառման համատեքստում, անհրաժեշտ է ապահովել ոլորտի զարգացման պետական և միջազգային ծրագրերի կոորդինացումը՝ հաշվի առնելով տնտեսության զարգացման գերակա ուղղությունները:

Հայաստանի տնտեսության մրցունակության բարձրացման առումով, կարևոր նշանակություն ունի նաև ՓՄՁ-ների արտահանման ներուժի ընդլայնումը: Ներկայումս փոքր և միջին ընկերությունների կողմից արտահանման գործընթացն իրականացվում է մեծապես սեփական ուժերով: Այս պարագայում միջազգային շուկայում ընկերությունների արտադրանքի ինքնուրույն առաջնորդման գործընթացի արդյունավետությունը չի կարող լինել բարձր: Ըստ այդմ, ՓՄՁ-ների արտահանման ծրագրերի աջակցության որոշ դրական օրինակները, որոնք հայաստանյան շուկայում իրագործվում են մասնագիտացված մարքեթինգային-խորհրդատվական ծառայությունների և նման այլ կառույցների միջոցով, բացառություն պետք է համարել:

ՓՄՁ-ների արտահանման ներուժի զարգացման խոչընդոտների շարքում պետք է առանձնացնել նաև արտաքին շուկաներում հայրենական փոքր և միջին ընկերությունների ցածր մրցունակությունը, արտադրանքի առաջխաղացման մարքեթինգային աջակցության մեխանիզմների թույլ

զարգացվածությունը կամ բացակայությունը, ՓՄՁ-ների մրցունակության բարձրացմանը և արտահանման ներուժի ընդլայնմանն ուղղված պետական քաղաքականության բացակայությունը, այս ոլորտում իրականացվող տարբեր ծրագրերի միջև կոորդինացման ոչ արդյունավետությունը, տնտեսավարող սուբյեկտների իրազեկվածության ցածր մակարդակը:

Հաշվի առնելով վերոհիշյալ գործոնները, ինչպես նաև հիմնվելով փոքր և միջին ձեռնարկությունների արտահանման ներուժի և ներդրումային գրավչության բարձրացման խնդիրների լուծման ոլորտում առկա համաշխարհային փորձի վրա, անհրաժեշտ է ձեռնարկել համապատասխան քայլեր՝ ոլորտի ենթակառուցվածքային համակարգում ՓՄՁ-ների գնահատման և նրանց համապատասխան վարկանիշի շնորհման մասնագիտացված հաստատության ստեղծման ուղղությամբ: Ընդ որում, արտահանման կողմնորոշում և սոցիալական նշանակության նախագծեր իրականացնող ընկերությունների համար անհրաժեշտ է սահմանել պարտադիր վարկանիշավորման հստակ մեխանիզմ: Այս համատեքստում, առավել կարևոր է պետության դերակատարումը՝ հաշվարկված վարկանիշերի ճանաչման և միջազգային ու տարածաշրջանային շուկաներում ծառայությունների մրցունակության ապահովման նպատակով ստեղծված վարկանիշային կազմակերպության կողմից ձևավորման առումով:

Վերադառնալով ՓՄՁ ներդրումային ռազմավարության մշակման և իրականացման արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրներին՝ անհրաժեշտ է նաև անդրադառնալ այդ գործընթացներում ֆինանսական ու առևտրային կազմակերպությունների և պետության ակտիվ մասնակցության ապահովմանը: Այս համատեքստում, անհրաժեշտ են հետևյալ քայլերը՝

- միջազգային լավագույն փորձի կիրառմամբ նորմատիվ-իրավական դաշտի բարելավումը և սեղմ ժամկետներում հեռանկարային նախագծերի վերլուծման և գնահատման ունակ վեճաբանության հիմնադրամների ու մասնավոր ներդրողների ընկերակցությունների զարգացումը,
- ձեռնարկատերերի վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման համակարգի ներդրումը,
- փոքր ու միջին ձեռնարկատիրության ենթակառուցվածքի և ներդրումային ծրագրերի աջակցության առաջատար ինստիտուտների ձևավորումը և զարգացումը՝ ներառյալ հիմնադրման փուլում ընկերությունների ֆինանսավորման մեխանիզմները, գրավա-երաշխիքային մեխանիզմները, ֆրանչայզինգային շղթաները, արտահանման կողմնորոշում ունեցող ձեռնարկությունների վարկավորումը, նրանց կողմից գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացումը, ընկերությունների նորարարական և արտահանման գործընթացներին առնչվող ընթացիկ արտադրական ծախսերի փոխհատուցումը,
- գործարքի հնարավոր մասնակիցների միջև վստահության ամրապնդումը, այդ թվում՝ ՓՄՁ վարկանիշավորման համակարգի ներդրման միջոցով:

Ընդ որում, այս ոլորտում հիմնական շուկայական մեխանիզմ պետք է դիտարկվի, մի կողմից, արտահանման վարկավորումը, որը բանկերի և երաշխիքային կազմակերպությունների միջոցով կտրամադրվի պետության կողմից արտոնյալ վարկերի, միջազգային մրցույթներում մասնակցության երաշխիքների ճանապարհով՝ կոնկրետ արտահանման պայմանագրերի հիման վրա: Այս ամենի հետ մեկտեղ, աջակցության գործիքների համակարգը պետք է ներառի նաև առևտրային ու քաղաքական ռիսկերից արտահանման վարկերի պարտադիր ապահովագրությունը, ինչպես նաև արտաքին շուկաներ ներթափանցելու հետ կապված արտահանման գործառնությունների ապահովագրումը:

Մյուս կողմից, ՓՄ-երի աջակցության նպատակով շուկայական մեխանիզմներից՝ հարկային խթաններն ու հարկային արտոնությունը բերում են վերջիններիս էքստենսիվ և ինտենսիվ զարգացումներին, որոնք ապահովում են պետական բյուջեում եկամուտներ, ճիշտ է՝ նվազող, բայց՝ կայուն, և կարևորը՝ չեն զսպում բարենպաստ բիզնես միջավայրի ձևավորմանը, հատկապես փոքր և միջին ձեռնարկությունների համար:

Այսպիսով՝ ամփոփելով սույն հոդվածի շրջանակներում առաջ քաշված դրույթներն ու առաջարկությունները, կարող ենք եզրակացնել, որ ՓՄՁ-ների գնահատման և նրանց համապատասխան վարկանիշավորման համար կարևոր դերակատարում ունեն ոչ միայն հարկային խթաններն ու հարկային արտոնությունները, այլ նաև՝ արտահանման վարկավորումը, ձեռնարկատիրության ենթակառուցվածքի և ներդրումային ծրագրերի աջակցության առաջատար

ինստիտուտների ձևավորումը: Դրանք ապագայում կրնձեռնեն նոր հնարավորություններ ՀՀ-ում քարենապատ գործարար և ներդրումային միջավայր ձևավորելու հարցում, հատկապես՝ փոքր և միջին հարկ վճարողների համար:

Тигран Арутюнян

**О ВОПРОСАХ НАЛОГОВЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ СТИМУЛОВ
МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В РА**

Аннотация

На основе обобщения выдвинутых в данной статье положений и предложений сделан вывод о том, что при оценке малых и средних предприятий и их соответствующем ранжировании важную роль играют не только налоговые стимулы и налоговые льготы, но и кредитование экспорта, формирование ведущих институтов по развитию инфраструктуры и инвестиционных программ предпринимательства.

Tigran Harutyunyan

**ON TAX AND ECONOMIC INCENTIVES PROVIDED TO THE SMALL AND MEDIUM-SIZED
ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF ARMENIA**

Abstract

Hence, by taking into account the propositions and recommendations proposed in the article, the author concludes, that along with tax incentives and exempts, export credits, establishment of leading institutions that support the development of entrepreneurial infrastructure, and investment projects play a crucial role in small and medium sized businesses valuation and ranking.